

Den evangeliske lære om bønnen, med særlig henblik på den liturgiske bøn.

Foredrag ved nordisk kirkeligt konvent i Trondheim. 23/6. 1949.

Den evangeliske lære om bønnen er et stykke af vor lutherske kirkes *articulus stantis et cadentis ecclesia* — den artikel, hvormed kirken står og falder — læren om retfærdiggørelsen af troen alene.

Mennesket retfærdiggøres — d. v. s. kommer i det rette forhold til Gud — ved troen alene — d. v. s. ved fællesskabet med den levende Jesus Kristus. At mennesket skal retfærdiggøres, d. v. s. *bringes* i det *rette* forhold til Gud, forudsætter, at det ikke udenvidere befinder sig i et *ret* forhold til Gud. Mennesket er synder, d. v. s. har gjort oprør mod Gud og står derfor i et falsk forhold til Gud. Som synder, som oprører, vil mennesket *hævde sig* over for Gud. Det kan ske på to måder: enten ved ulydighedens trods mod den Guds skabervilje, som omgiver mennesket overalt, hvor det står og går. På den måde bliver mennesket den grove synder. Eller også kan mennesket søge at hævde sig over for Gud gennem beregnende lydighed mod Guds skabervilje, nemlig således at det forlanger Guds anerkendelse af sin lydighed. Så bliver mennesket den *fine* synder — den falske hellige. Men i begge tilfælde demonstrerer synderen et falsk forhold til Gud, et oprør mod Gud, derved at han søger at hævde sig over for Gud, enten i åben trods eller i dulgt pukken på eget værd.

Ud af dette falske forhold til Gud kan synderen ikke selv komme. Synden, selvhævdelsen over for Gud, sidder på lur aller inderst inde i hans hjerte og vil derfor også krybe ind i alle hans forsøg på at bringe sig selv i et sandere forhold til Gud. I samme øjeblik selvhævdelsen er blevet opmærksom på, at synderen *selv* har omvendt sig og *selv* har fundet ind i det rette gudsforhold, blæser den dette *selv* sådan op, at det nu igen står der i al sin bevidsthed om eget værd over for Gud — og så er synderen med andre ord slet ikke kommet i et nyt forhold til Gud; men han står endnu i oprørets og selvhævdelsens gudsforhold. Gud må retfærdiggøre synderen. Og det gør han i den frelsens historie, som han fører til ende i Jesus Kristus.

I Jesus Kristus blev Gud selv menneske. Han tog vor natur på

sig — d. v. s. ved at blive et menneske som vi, men uden synd — uden selvhævdelsens gift — levede han selvhængivelsens menneskeliv midt ind i den selvhævdende slægt. Det førte til hans død på korset; for de manges selvhævdelse knuste den enes selvhængivelse — i første omgang. Men syndens sejr over kærligheden var en skinsejr. Thi påskedag opstod Jesus af graven til evigt liv. Og den enes liv i selvhængivelse er dermed godtgjort som sejrrigt over de manges liv i selvhævdelse. Og dermed er synderen bragt ind i det sande forhold til Gud — nemlig ved Jesu Kristi kærlighed til ham. Han er bragt ind i det rette forhold til Gud, idet Kristi selvhængivelse for ham sejrede over hans egen selvhævdelse.

Jesu Kristi kærligheds sejr over synden fuldføres i den enkelte ved troen. Troen er ikke menneskets egen gerning. Mennesket tror ikke selv. I så fald ville selvhævdelsen omgående blæse troen op til en præstation, som Gud bør anerkende. Troen er Gud Helligånd's gerning i mennesket. Troen er den livslange kamp, i hvilken Gud Helligånd dag for dag lader Jesu kærlighed sejre over vor egen selvhævdelse. Til denne gerning bruger Gud Helligånd ordet — i sakramentets og i forkyndelsens form. Ordet — i dåben, nadveren og forkyndelsen — gør Jesu Kristi selvhængivende kærlighed nærværende i vort liv, bringer den lige ind på livet af os. Og Ånden, som bruger ordet, gør denne Jesu Kristi selvhængivende kærlighed mægtig til at nedbryde selvhævdelsen også i os. Hvor Jesu Kristi kærlighed vinder sin første sejr over vor selvished, dér fødes troen. Det sker i dåben. Hvor Jesu Kristi kærlighed vinder sine følgende sejre over vor selvished, dér vokser troen. Det sker i kristenlivet under forkyndelsens stadige herredømme og under nadverens gentagne brug. Hvor Jesu Kristi kærlighed vinder sin afsluttende sejr, dér fuldendes troen. Det sker i opstandelsen på den yderste dag. Troen er således ikke vor egen gerning, men Guds. Ikke i den forstand, at troen er doven og ingenting foretager sig. Troen er, som Paulus siger det (Gal. 5, 6), virksom i kærlighed. Men kærlighedsgerninger, hvori troen er virksom til at gøre godt mod andre mennesker, er ikke synderens egne gerninger. Det er Kristus, der gør dem gennem ham. For sådanne gerninger, som i Det ny Testamente kaldes kærlighedsgerninger, sker kun, når synderen har glemmt sig selv over Kristi kærlighed. Kærlighedens væsen er selvforglemmelse og selvhængivelse. I et syndigt menneske er det alene troen, som, idet den åbner sig for Kristi kærlighed, kan få mennesket til helt at glemme sig selv. De gerninger,

hvori troen er virksom i kærlighed, kender mennesket ikke som sine egne. I troen har mennesket glemt sig selv. Troen kender kun disse gerninger som Kristi gerninger. Den gerning, som er troens modsætning, er den gerning, som er menneskets *egen* gerning, og som selvhævdelsen bringer frem for Gud til anerkendelse. Det er *den* gerning, som hos Paulus og Luther kaldes »lovens gerning».

Idet troen er en modsætning til menneskets egen gerning, er den åbenhed for den levende Kristus. Troen er aldrig noget i sig selv. *Hvad* troen er, det er den ved Kristi kærlighed, som i troen kæmper og sejrer over synderens selvhævdelse. Troen, siger Luther, er det mørke, hvori Kristus troner.

Nu er det klart, hvad det vil sige, at synderen retfærdiggøres alene ved troen. Han retfærdiggør ikke sig selv. Han bringer ikke sig selv i det rette forhold til Gud ved det, han selv gør. Hans egen gerning er altid kun en selvhævdelsens, en syndens, gerning. Men han retfærdiggøres alene ved troen, d. v. s. i troen er Gud Helligånd gennem ordet virksom og lader Kristi kærlighed sejre over hans selvhævdelse — og derved bringes han af Gud Helligånd ind i det rette forhold til Gud.

Artiklen om retfærdiggørelsen af troen alene er ikke en lærdøm mellem mange andre; men den er den artikel, hvormed kirken står og falder; d. v. s. en evangelisk kirke udlægger *hæle* den bibelske historie om denne Guds retfærdiggørende gerning. Bibelen fortæller først historien om menneskets skabelse og fald — og dernæst fortæller den, hvorledes *Gud* selv gennem udvælgelsen og opdragsen af Israels folk forbereder udsendelsen af den Messias, i hvem hele slægtens syndefald gøres godt igen. Bibelen handler overhovedet ikke om andet end om synderens retfærdiggørelse ved troen alene. Artiklen om retfærdiggørelsen af troen alene, er den artikel, hvormed kirken står og falder, fordi den er den artikel, hvori kirken bekender sig til Guds frelseshistorie i Jesus Kristus. Uden for denne historie er der hverken kirke eller frelse.

Nu fremhævedes det til at begynde med, at den evangeliske lære om bønner er et stykke af artiklen om retfærdiggørelsen ved troen alene. Det vil sige: for at være en *evangelisk* lære om bønner, må den vise, hvilken plads bønner har i den frelseshistorie, hvorom artiklen om retfærdiggørelsen af troen alene handler. Hverken Bibelen eller reformatorerne lader os her i tvivl. Bønner er *selve troens fundamentaleste ytring*. I Romerbrevet kap. 8. og i Galater-

brevet kap. 4., viser Paulus, hvorledes Helligånden, som er virksom i dem, der tror på Kristus og med ham er blevet Guds børn, lærer dem at sige: Abba, fader — (Gal. 4, 6. Rom. 8, 15).

Når troen er Jesu Kristi kærligheds kamp mod og sejr over vor selvhævdelse, ligger jo deri, at troen aldrig er noget afsluttet, men er noget, der stadig er i gang. Troen er ikke en besiddelse, ikke en kvalitet hos det troende menneske; men troen er en Guds gerning med det troende menneske. Påny og påny modtager den fra Gud gennem ordet. Derfor bevæger troen sig i en stadig rytmisk vekslen mellem bønnens *tak* for det i ordet allerede modtagne evangelium og bønnens *begæring* om at måtte høre evangeliet nyt. Denne bønnens rytme af stadig gentaget begæring og taksigelse har Paulus givet udtryk for i det bønneråb, som han indskyder ved afslutningen af skildringen af kampen mellem kødet (d. v. s. syndens selvhævdelse) og det åndelige menneske, d. v. s. troens menneske, i Romerbrevets 7. kapitel: Jeg elendige menneske! hvem skal fri mig fra dette dødens legeme? Gud ske tak, ved Jesus Kristus vor Herre! (Rom. 7, 24—25) I messen afspejler den samme rytme sig i overgangen fra Kyrie til Gloria. I begæringen udtrykkes troens fattigdom. Troen ejer intet *selv*. Troen modtager alt i Kristus. Derfor må troen atter og atter i begæringen række de tomme hænder ud mod Kristus. I takken udtrykkes troens rigdom. I Kristus ejer troen virkelig alt. Derfor strømmer den over i lovprisning for Guds gave. Begæringen og takken er ikke tilfældige ytringer af et uroligt menneskesind. Begæringen og takken udspringer af det hørte evangelium i prædiken og sakrament. Bønnen er en begæring om Guds kærlighed i Jesus Kristus, og en tak for Guds kærlighed i Jesus Kristus. Bønnens begæring er det ord, hvormed troen åbner hjertet for Kristus så han kan trone dér. I bønnens taksigelse bekender troen sig som det mørke, hvori Kristus troner.

Dette bønnens udspring af selve troen på Kristus betegnes i Det ny Testamente med det udtryk, som både den synoptiske og den johannæiske gengivelse af Jesu forjættelse til sine disciples bøn stiller i centrum, nemlig udtrykket »bøn i Jesu navn«. Klarest taler her det synoptiske udtryk. Det findes i Mt. 18, 19—20: Atter siger jeg eder, at dersom to af eder bliver enige på jorden om hvilken som helst sag, hvorom de vil bede, da skal det blive dem til del fra min fader, som er i himmelen. Thi hvor to eller tre er forsamlede i mit navn, dér er jeg midt iblandt dem».

Hele den kristne forståelse af bønner er samlet i disse to vers.

1) Bønnen forudsætter, at flere kommer sammen. Al kristen bøn er fællesbøn — også den, der finder sted i lønkammeret. Thi stedet, hvor de bedende mødes, er Jesu navn.

2) I bønnens fællesskab er Kristus selv levende til stede. Hvor to eller tre er forsamlede om Jesu navn, *er han midt iblandt dem*. Derved bliver al bønnens begæring og al dens taksigelse bestemt ved hans nærvær. Han er bønnens mester.

3) Den bøn, som bliver til i fællesskabet mellem Kristus og hans bedende menighed, er en altomfattende bøn, »... Om hvilken som helst sag, hvorom de vil bede... *på jorden*. At troens bøn er helt bestemt af Kristus, betyder ikke, at bønnen er en rent åndelig eller religiøs bøn. For Kristus, som er bønnens mester, er den Guds søn, som antog sig hele vort menneskeliv. I ham skal derfor hele menneskelivet genfødes og oprejses, frit for selvhævdelsens gift, derfor bærer troen *alle* jordiske forhold frem i bønner og lægger dem over i Guds hånd.

4) Den bøn, som bliver til i fællesskabet mellem Kristus og hans menighed, er en sejrsvis bøn... da *skal* det blive dem til del fra min fader, som er i himlene. Når Jesus Kristus selv er til stede blandt de bedende, og bønnen finder sted i fællesskabet med ham, da høres bønnen også i himlen som den enbårne søns egen bøn.

Disse fire træk ved bønner i Jesu navn: at den er fællesbøn, at den er helt bestemt af den levende Kristus, at den er altomfattende og at den er sejrsvis, beror på dette, at den sker i Jesu navn: d. v. s., at Jesus Kristus er lyslevende til stede på een gang som bønnens indhold og dens frembærer. Idet vi beder *om* ham, beder han selv denne bøn med os og for os. Idet vi takker *for* ham, frembærer han selv denne tak som sit takoffer til faderen i himlen. Bøn i Jesu navn betyder den fuldstændige enhed af den bedende menighed og den bedende Kristus. Den bøn, hvori sønneudkårelsens ånd lærer os at kalde Gud Fader, er altså Jesu egen bøn. Ånden stiller os ind i et totalt bønnefællesskab med Jesus Kristus. For at sammenfatte: Den evangeliske lære om bønner siger, at bønnen er det grundlæggende udslag af selve den tro, hvori mennesket åbner sig for Jesu Kristi sejrende kærlighed. Derfor er bønnen (som troen, hvis udslag den er,) Kristusfællesskab. I bønnen er Kristus nærværende. Han er dens indhold. Det er ham, bønnens tomme hænder rækkes imod. Men han er også bønnens kraft. Han beder

selv med og for sin bedende menighed — antager sig dens bøn som sin egen bøn.

Hvilken betydning har nu denne evangelisk forståelse af bønnen for synet på den liturgiske bøn?

Den liturgiske bøn er den gudstjenestelige fællesbøn i faste, af bibelordet beherskede, former. Set i lyset af den evangeliske forståelse af bønnen som troens bøn bliver den liturgiske bøn til det stærkest mulige udtryk for det fuldkomne bønsmæssige fællesskab med den opstandne Kristus. Troens bøn er den bøn, der lever i samfundet med den nærværende Kristus. Derfor har bønnen frem for alt sin plads i *gudstjenesten*, hvor Kristus er nærværende, og hvor han giver sig selv hen til os. Det fandt i de gamle nadverliturgier sit udtryk deri, at den store kirkebøn for levende og døde blev sat ind i selve nadverens liturgi, så nær ved nadverens egentlige mysterium som muligt. Lad mindre evangeliske motiver måske også have medvirket hertil! I hovedsagen kommer her en ægte evangelisk indsigt til udtryk: at bønnen lever af Kristi nådige nærværelse iblandt os. Derfor er i grunden al bøn i den forstand liturgisk bøn, at den må være en del af liturgien, af den gudstjeneste, hvori Kristus selv er det levende og handlende midtpunkt. Det gælder også den bøn, som finder sted i lønkammeret. Og hermed udtrykker den liturgiske bøn den fundamentaleste indsigt i den evangeliske lære om bønnen, at bønnen ikke er vor *gerning*, men Guds gerning i Jesus Kristus. Hvor den liturgiske bøn er *ægte* liturgisk bøn, d. v. s. lever af Kristi nærværelse i sine nådemidler ved kirkens gudstjeneste, dér er alle tanker om bønnen som fortjenstfuld gerning udelukket. Og hvor et sådant synspunkt vinder frem, dér er bønnen ikke mere ægte liturgisk bøn, selvom den måske stadig betjener sig af den liturgiske bønns traditionelle stof. Det er ritualismens fare, vi her ser i øjnene. Ritualismen er den liturgiske bønns udartning til menneskelig gerning. Jeg skal ikke opholde mig videre ved den, men blot citere Søren Kierkegaards rammende karakteristik af den i »Begrebet Angst»: »En Tilhænger af den stiveste Orthodoxie kan være dæmonisk. Han veed det Altsammen, han neier sig for det Hellige, Sandheden er ham et Indbegreb af Ceremonier, han taler om at møde for Guds Throne og veed, hvor mange Gange der skal bukkes, han veed Alt ligesom den, der kan bevise en matematisk Sætning, naar man bruger Bogstaverne ABC, men ikke naar man sætter DEF. Derfor bliver han angst, saasart han hører Noget, der ikke er ordret det

Samme.» (Samlede Værker IV.² s. 449.) Set i lyset af den evangeliske lære om bønner, som troens fundamentaleste udtryk bliver al bøn for det andet fællesbøn i betydning af *menighedsbøn*. Jesus taler om bønner i sit navn (Mt. 18, 19) som en bøn, der opstår, når to eller tre *bliver enige* om at bede — eller som det ordret hedder: lægger røsterne sammen til at bede. Det er netop det, vi forstår ved liturgisk bøn. Det, der gør bønner til en liturgisk bøn, er i for sig ikke det, at den er fast formuleret, at den er rituel. Rituel bøn og liturgisk bøn bør ikke udendvidere identificeres. Det, der gør bønner liturgisk, er det, at de enkelte røster i den lægges sammen til *en* bøn i troens fællesskab med den levende Kristus. Den liturgiske bøn er ikke en universel bøn i betydningen en abstrakt eller generel bøn, som altid kun taler i almindelige vendinger. Det er i hvert fald en dårlig liturgisk bøn, som prøver at blive universel ved at bruge et abstrakt og farveløst sprog. Nej — i den liturgiske bøn lægger vi røsterne sammen. I de individuelle begæringer beder vi med og for hinanden, sådan at de glade beder med de bedrøvede, de bedrøvede med de glade, de stærke med de svage, og de svage med de stærke, de raske med de syge, og de syge med de raske o. s. v. I den liturgiske bøn lægger vi hørligt de mange røster sammen, som ellers beder adskilt. I denne bøn må altid de *bibelske bønner* danne grundstammen. Hvorfor? Fordi vi i disse bønner har det mest omfattende udtryk for menighedens totale bønssællesskab i Jesus Kristus.

Det gamle Testaments bønner er bønner fra et folk, der ventede Kristus. Gennem sin historie blev det opdraget til at vente på Kristus. Og i den gamle pagts samling af bønner møder vi en mangfoldighed af røster, kommende fra alle menneskelivets forskellige situationer: sorg og glæde, sygdom, kamp, fest, folkeliv, gudstjenesteliv, o. s. v. Da Guds søn blev menneske, gik han ind i dette folk. Og hans selvhengivelse til alt menneskeligt fandt sit udtryk i bøn med ord fra denne salmesamling. Med denne lovsang på læben gik han ud i Gethsemane have til lidelsen. Med dens klagesang på læben stred han i gethsemane have og på korset. Derfor priste også hans menighed senere hans ophøjelse i opstandelsen og himmelfarten med ord fra denne salmebog. Og som Jesus Kristus selv blev sandt menneske og identificerede sig med hvert menneske i dets nød og i dets glæde ved at bede med denne salmebogs ord, således identificerede senere hans menighed sig med *ham* ved at bede netop disse Israels bønner, nu ikke længere som

deres egne private bønner, men som hans, den korsfæstedes og opstandnes bønner i, med og for sit folk.

Der hverken kan eller skal føres noget dogmatisk bevis for, at de bibelske bønner er de bedste liturgiske bønner. Begrundelsen for berettigelsen af deres liturgiske anvendelse ligger i spørgsmålet: Hvem kan angive andre bønner, som på en sådan måde udtrykker alle skiftende tiders og menneskers bønssfællesskab med Jesus Kristus?

Den, der fordrer andre liturgiske bønner end de bibelske, påhviler bevisbyrden, idet han først må finde disse andre og dernæst vise, at de er bedre egnede til formålet end de bibelske. Indtil et sådant bevis er ført, behøves der ingen særlig begrundelse for anvendelsen af de bibelske bønner.

Når vi beder disse bønner liturgisk, beder vi dem netop ikke som abstrakte og generelle bønner; men vi beder dem som bønner, der fører os sammen med vore brødre og søstre i et fællesskab med dem i deres konkreteste livsforhold. Når psalmernes bønner efter en bestemt orden rækkes os ved den liturgiske fællesbøn, slår troen ganske enkelt følgeskab med Jesus Kristus i hans kærligheds gøren sig til eet med alle sine brødre og søstre. Som han bad — og beder — med alle de forskelligste bedere, således prøver vi at følge ham efter og sammen med ham bede med og for vore brødre og søstre. Kun forstået sådan — ud fra bønssfællesskabet med ham, der elskede os alle, giver den liturgiske anvendelse af de bibelske bønner mening. Men forstået sådan bliver de også uundværlige. Set også under den synsvinkel skulle den liturgiske bøn aldrig kunne blive en fortjenstfuld gerning. Der er ingen enkelt, og ingen menighed, som nogensinde har bedt disse bønner færdige — uden han, forbederen, Jesus Kristus, i hvis følge vi alene tør vove at tage ordene i vor mund, stolende ikke på vor bønns fuldkommenhed, men alene på *ham*.

Det tredje synspunkt, som jeg vil anlægge på den liturgiske bøn, når jeg prøver at se den i lyset af den evangeliske lære om bønnen, er, at den er i ordets dybeste forstand en *fri* bøn. Dette synspunkt er blot sammenfatningen af de to foregående. Den liturgiske bøn er *fri*, fordi den ikke er vor gerning, men Kristi gerning. Derfor ejer den selve troens frihed. Den udspringer ikke af en trældoms ånd atter til frygt, som spørger: »Har jeg nu bedt nok, eller længe nok, eller korrekt nok?» den udspringer af en sønneudkårelsens ånd, der siger: »Abba Fader!» Disse ord har jeg lov

at bede med, når jeg ikke ved, hvorledes jeg selv skal bede ret. Her er også befrielsen for det tyranni, vi i bønner kan udøve mod hinanden, når vi vil presse vor egen sjælelige individualitet ind over andre i bønner. Også i denne forstand er den liturgiske bøn en i enestående forstand *fri* bøn. Her beder enhver med, som han kan — som vi ser det i fadervor, hvor det treårige barn fremsiger den udenlærte bøn sammen med en olding, som måske har svært ved at komme forbi den femte bøn. Her venter vi på hinanden og hjælper hinanden. Her står den ene ikke med et krav på den andens bøn. Her råder troens frihed i sin hele uindskrænkede væld, fordi intet her kommer an på vor udførelse, men på den opstandne og levende Kristus, som beder med os og for os.

Derfor er ægte liturgisk bøn også altid fri i forhold til sin egen form, lige langt fra ritualistisk trædom under korrekte detaljer og spiritualistisk trædom under formløshedens tyranni.

Men den liturgiske bøn er også fri — fordi den er fællesbøn. Den har kærlighedens frihed til at glemme sit eget og gå ind i de andres bøn. I troen er et kristenmenneske en fri herre over alle ting — også bønner. Men i kærlighed går denne frihed ned i det dybe og bliver frivilligt alles træl. Det gælder også den liturgiske bøn som fællesbøn. Og vi forstår vel ikke den liturgiske bøn, førend vi har fornemmet noget også af denne side af dens frihed — friheden for den evindelige kredsen om sit eget. I vor egen tids bønnetradition er det måske denne sidste frihed, vi trænger allermost til. Thi det er i pagt med den evangeliske lære om bønner, når bønner befries for selvoptagetheden. Også her gælder, hvad der blev sagt i sammenhæng med de andre to synspunkter på den liturgiske bøn: Når den liturgiske bøn opfattes som den *frie* bøn, den i troen og i kærligheden *frie* bøn, da er enhver tanke om bøn som fortjenstfuld gerning udelukket. Det er jo netop alle tanker i den retning, bønner frigør for, når den i den liturgiske bøn ser på den levende Kristus og på hans og vore brødre og søstre. Da er mennesket lykkeligt frigjort for den tanke, at det selv har fuldraget noget værk i bønner. Det har alene Kristus.

Og liturgisk bøn er Kristi egen bøn i, med og for alle sine brødre og søstre.

Regin Prenter.